

DUKAI ISTVÁN

A törvénytelen állapotról

„Mert ők nehéz és elhordhatatlan terheket kötöznek egybe, és azokat vetik az embereknek hátokra; de ők azokat csak ujjokkal sem akarják illetni.”

(Máté, 23. rész, 4. vers)

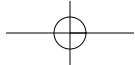

zzal a talán meglepőnek és provokatívnak tűnő megállapítással kezdjük, hogy napjainkban a magyarság egész eddigi történetének legmélyebb válságát éli. A kijelentés azért tűnhet meglepőnek, mert a látszat szerint nincsen háború, megszállás vagy diktatúra, amely közvetlenül, mindenki számára egyértelműen és világosan foglalná magában egzisztenciális fenyegetettségünket. Ezzel szemben azt állítjuk, hogy a fizikai értelemben vett háború, megszállás vagy egyéb elnyomás az ép érzésű magyarságot a múltban soha nem fenyegette olyan végzetes mértékben, mint az a permanens hadviselés, amelyet jelen körülmények között folytatnak ellene burkolt és rafinált módszerekkel, viszont minden eddiginél tökéletesebb és hatékonyabb fegyverekkel; olyankor, amikor ép érzésű magyarságról általában véve hovatovább nem beszélhetünk, s amikor ezt a titkos háborút részben önmagunkkal vívatják ellenünk.

Ha valaki túlságosan abszurdnak találná e bevezető gondolatot, fölmenthetnénk a továbbiak alól, mert a közkeletű felfogással ellentétben úgy véljük, nem kötelező mindenkinek mindent elolvasnia és megértenie; kiváltképpen alkalmatlan a megértésre az, aki a modern kor divatos „eszméit” kritika nélkül fogadja el, és harsogja tovább, mint ahogy a „többség” valóban teszi. Ez azonban nem a mi döntésünk; viszont számítunk azon kevesek figyelmére, akik egyrészt e válság előrehaladott voltával és a veszély mértékével tisztában vannak, másrészt nem hajlandók a jelzett divatos eszmék tekintetében vagy egyéb megfontolásból tiszteletköröket tenni valami langyos biztonságérzet és megtámadhatatlanság, netán a jelenlét illúziójának sugallatára.

Bizonyos posztulátumokkal kell kezdenünk, amelyek nem attól posztulátumok, hogy szükségtelen azokat megindokolni, hanem attól, hogy senki nem indokolta és magyarázta meg. Abból, hogy valami megtörtént, nem következik, hogy azzal minden rendben van, még kevésbé a dolog megvitathatatlansága, különösképpen akkor, amikor – elvben – szabad mindent megvitatni.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a világnak ezen a táján a társadalmaknak nincs más útja, mint a demokrácia. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a demokrácia lenne a non plus ultra, csupán – hogy nagyobb távlatokat ezúttal ne nyissunk – azt, hogy a világnak ezen a felén a társadalmak, általában az ember már képtelen mást, ennél magasabb rendűt megvalósítani. Vagyis bizonyos degenerálódás, alá-

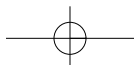
[*Kérdez az idő*]

szállás, primitivizálódás, egy teljességgel involutív folyamat állomása – ahogy mások már rámutattak –, amelyet viszont jellemzően evolúciónak, progressziónak képzél. Nem is tudja magát mással igazolni, mint a nyers és materiális voltában brutális többséggel, ami csupán fokozati különbséget jelent közte és a vezérségért kőbaltával hadakozó ősember között, mert amikor a minőség helyét a mennyiség bitorolja, lényegtelen kérdés, hogy e mennyiséget fizikai erőben vagy szavazatok számában mérik. (Az ősember persze nyilvánvalóan nem ilyen volt, de hogy a modern nyugati ilyennek gondolja, azt a paradoxont rejti, hogy egyfelől magából indul ki, másfelől különbnek képzeli magát e vizionált ősnél.)

Ami az imént említett igazolást illeti, hozzá kell tennünk, hogy létezik egy történelmi-ideológiai igazolás is, amely a humanizmustól a felvilágosodáson és az egyenlőség eszméin keresztül tételez fel egy „fejlődési” vonalat. Ebben kétség kívül van igazság, amennyiben a fentiek valóban egy vonalra esnek, csakhogy éppen ellenkezőleg, egy alászálló, a normalitástól, a tradíciótól és az eredendő igazmondástól való fokozatos távolodás vonalára, úgyhogy egytől egyig a történelem ugyancsak máig meg nem vitatott illúziói és szuggesztíói, vagy ahogy Hamvas Béla fogalmaz, grandiózus hazugságrendszerek, pszuedológiák.

A mondottakhoz a következőket szükséges a félreértések elkerülése érdekében hozzáfűzni akkor is, ha a modern kori elbutulást tekintetbe véve tudjuk, hogy ez is egy illúzió, s a félreértés minden igyekezetünk ellenére elkerülhetetlen. Egyfelől mindennek semmi köze dekadenciához, kiábrándultsághoz, csalódottsághoz és más efféléhez, mint ahogy sokan nyilván sietve vonnának le ilyen következtetést, pszichikus síkra terelve azt, aminek részünkről semmi köze ehhez a területhez; mindenesetre a pszichikus influenciákra, ennél fogva a nem pszichikus témák szentimentális értelmezésére oly fogékony korban siker reményében bélyegezve meg valamiféle elmezavarral. Másfelől – s erre a figyelmeztetésre minden lehetséges alkalmat megragadunk akkor is, ha ismételjük magunkat – a demokráciát illető kritika nem ad felhatalmazást semmiféle demokráciaellenes akcióra, és nem jelenti a legújabb kori diktatúrák igazolását. Ellenkezőleg, teljesen világos, hogy ezen akciók és az igazolásban benne foglalt felhatalmazás csak növelné a már eddig is alig elviselhető zűrzavart, és nyilvánvalóan ugyanazon sötét erők kezére játszanának, amelyek a jelenlegi zűrzavarért is felelősek. Ezt azért szükséges egyértelműen kijelenteni, mert manapság az ennél enyhébb kritikát megfogalmazóra szívesen sütik eme sötét erők ügynökei a fasiszta jelzőt; mellesleg teljes összhangban az említett degenerálódással, ami ebben az összefüggésben a bináris észjárás primitív-ségében fejeződik ki. (Később még visszatérünk rá, de talán érdemes itt is felhívni a figyelmet, hogy a modern ember pontosan ezen a primitív fokon „érett meg” a „digitális világra” – azaz előbb vált digitalizálttá az ember gondolkodása –, élesen világítva rá arra a változásra, ami az ember mentális területén végbemegy, és amely változás az, ami sokak számára ténylegesen lehetetlenné teszi bizonyos problémák megértését – és csak azután digitalizálta a dolgokat.)

Azért nem jelent felhatalmazást és igazolást továbbá, mert a hatalomgyakorlás minden más módja, amelyre a modern ember egyáltalán képes maradt, éppen

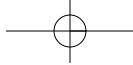

olyan messze áll a tradicionális formáktól, mint önmaga a tradíciótól. A történelem, hogy úgy mondjuk, túlfutott azon a ponton, amelyen még valódi alternatívák álltak rendelkezésre, illetve az átfogó helyreállítás lehetősége és feltételei ténylegesen fennálltak. Mindazonáltal kizárni sem lehet teljes bizonyossággal e helyreállítás jövőbeni lehetőségét, erről azonban többet mondani valóban nem lehet annál, mint hogy az nem egy a múltban már megvalósult forma lesz, illetve hogy a Nyugat számára – úgy tűnik – mára láthatatlanná vált tradícióval kell összefüggésben állnia.

Ha már így áll a dolog, fölmerülhet a kérdés, mi szükség egyáltalán a kritikára. Nos, azért, mert a diktatúra szorításából szabadult nemzet túlzott illúziókat táplált és táplál ma is a demokráciát illetően, miközben annak szükségszerű fogvatékoságait bizonyos törekvések rendre kihasználják. Lezárva ezt a fejtegetést tehát megállapíthatjuk, hogy ma sok jóhiszemű ember tulajdonít a kelleténél nagyobb jelentőséget egy politikai formának, illetve vár tőle olyasmit, amire az nem képes, és nem is áll szándékában; ugyanakkor a folyamatok tényleges irányítói csupán e jóhiszemű emberek számára teszik kötelezővé annak előírásait, a „játékszabályok” betartását, ők maguk sem magukra nézve nem tekintik kötelezőnek, sem pedig komolyan nem gondolják. A legsúlyosabb hibák egyike azt hinni, hogy az elmúlt tizenhét esztendő a demokrácia története, jóllehet nagy igyekezet mutatkozik ennek bizonygatásában. „A jogállamot bálványozni nem méltó az emberhez” (Bergyajev). Ellenkezőleg, a demokrácia, egyáltalán, a politika úgy, ahogy van, a dolgok legkülső, leginkább felszíni és felszínes oldala, amely mögött valami más rejtőzik, de amely külső önmagát lényeginek szuggerálja. A demokrácia úgy viszonyul ahhoz, amit elfed, mint a virtuális a ténylegeshez, és e törekvések: szuggesztívó, elfedés annál sikeresebbek, minél teljesebbé válik magának az emberi életnek a – napjainkban egyre gyorsuló ütemben megvalósuló – virtualizálása. Ebben az előrehaladott virtualizáltságban katasztrofálisan kevesen vannak, akik legalább sejtik, hogy ténylegesen mi is történik ma Magyarországon.

Nem térünk ki rá részletesen, csupán megemlítjük mint a fentiekkel egylényegű jelenséget: hasonlóképpen esik ítélet alá a köztársaság manapság oly harsány ünneplése bizonyos emberek és csoportok által. Ez nem hogy méltatlan az emberhez, kifejezetten célirányos gyakorlat, amely a tradíció elleni küzdelem kifogyhatatlan eszközeinek egyike. Mert amikor a királyokat bárhol és bármikor az emberiség történetében elzavarták, az sohasem valami nagyszerűnek az ünneplésre méltó kezdetét jelentette, hanem valami nagyszerűnek a tragikus végét, függetlenül az elzavart király személyes kvalitásaitól.

A liberálisok a demokrácia élharcosainak tekintik magukat, már ami annak mások számára kötelezővé tételét illeti. A liberalizmus néhány – a valósággal a legcsekélyebb korrespondenciát sem mutató – elgondoláson alapszik. Azért nem mondtunk ideákat, mert ezek platóni értelemben tradicionális alapelvekkel állnak összefüggésben, a liberalizmusnak pedig lényegét képezi a szembenállás a tradícióval oly mértékben, hogy akár esszenciális alapelveknek is nevezhetnénk, azonban kizárólag fordított jelentésben, azaz paródiájaként annak, amit a tradícióban eszen-

[*Kérdez az idő*]

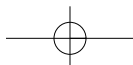
ciálison értünk. Ugyanezért nem beszélhetünk vele kapcsolatban szellemiségről sem, s az ember nem győz csodálkozni, hogyan lehet akkora képtelenségről beszélni, mint amilyen a „liberális tradíció” vagy a „liberális szellemiség”.

A XVIII. századi, szabadkőműves indíttatású, „felvilágosult” értelmiség veszett dühvel támadt a hagyományos világra, hogy aztán örököseik egy teljességgel spekulatív „új világ” építésébe fogjanak. Ez persze merő képtelenség, ha tetszik, a rend paródiája; e szívós akarnokság mindenütt felfordulást, pusztulást, káoszt hagyott maga után. (Az a nyugati rendezettség, amelyet példaként szokás emlegetni, ugyancsak elgondolkodtató, mert először is különbséget kell tenni rend és rendezettség között, ahol a rendhez az organikuság, tradicionális alap és szellemi autoritás tartozik, a rendezettséghez a mesterséges, a művi, mindenféle tekintély tagadása, egyénnek és közösségeinek pszeudoegzisztens állapota; másodsor pedig ez is egy illúzió, amellyel a Nyugatnak is hamarosan szembe kell néznie.)

A liberalizmus olyan ágense a modern társadalmaknak, amely korántsem csupán azokban az emberekben és csoportokban van jelen, amelyek ilyenként definiálják magukat, hanem olyanokban is, akik és amelyek példának okáért konzervatívoknak tekintik magukat. Ennek megállapítása azért fontos, mert – hogy egy további illúzióról rántsuk le a leplet – ezek az emberek és csoportok éppen olyan messze állnak a tradíciótól és a szellemiségtől, amilyen mértékben őket is áthatják bizonyos liberális szuggesztiók.

Arra gondolhatnánk, hogy a liberalizmus csak tradicionális aspektusból leplezhető le, ez azonban jelen korunkban már nincs így, s ennek oka az az elbizakodottság, amely a liberalizmus részéről ma már nélkülöz minden óvatosságot és körültekintést, így egy viszonylag felszínes rátekintéssel is világossá tehető valódi arculata. A liberalizmus kizárólag a fekete-fehér, igen-nem – korábban említett – primitív sablonjában képes gondolkodni, és e sablon Prokrusztész-ágyába igyekszik a társadalmat belegyömöszölni. Ez a voluntarizmus a mindenkinél mindent jobban tud, az egyedüli illetékesség göggyével párosulva eléggé nyilvánvaló. Meghazudtolva önnön elgondolásait, magát feltétlenül elitnek, mindenki fölött állónak gondolja; ez az önszuggesztió olyan erős, hogy külső jegyekben is megnyilvánul, elég egy pillantást vetni néhány előretolt emberének jellegzetes arckifejezésére és fejtartására. Ugyanez tükröződik hanghordozásukban, érvelésükben, beszédmódjukban. Ez pontosan az a mód, amely legalább a felvilágosodás óta ismerős, s amely a legkülönfélébb – sokszor egymással ellentétes – „eszmék” agitátorait jellemzi. Persze a „meggyőzésipar” az elmúlt harmadfélszáz év alatt sokat változott, mindenekelőtt eszközeiben és ezek hatékonyságában, az alkalmazók azonban mit sem változtak.

Abból indulunk ki, hogy a tradicionális alapelvektől való függőség nem korlátozza az ember szabadságát – miként a liberális felfogás hirdeti –, ellenkezőleg: meggyőződésünk szerint az ember szabadsága egyedül az ezen alapelvekből következő Törvény benső realizálása révén érhető el. (Fontos hangsúlyozni, hogy az itt említett Törvény nem azonos azzal a törvénnyel, amely az Újszövetségben, például Szent Pál leveleiben – egy másik kontextusban – oly gyakran felbukkan.) Ezzel szemben a liberalizmus egy spekulatív gondolati rendszerbe rántja le az intel-

lektust, ahol megszűnnek az árnyalatok, önmagam, az egzisztencia megkülönböztetésének lehetősége. Feloldhatatlan ellentmondás az egyén korlátlan szabadsága és szubtilis bezártsága e spekulatív gondolati rendszerbe; minden tekintély tagadása, ugyanakkor például az angolszász (sőt kifejezetten amerikai) liberalizmus abszolút tekintélyként való elfogadása és ellentmondást, mérlegelést nem tűrő erőltetése; az abszolút szabadságban elvileg osztozandó nemzettől önmaga megtagadásának programszerű követelése. És az is föloldhatatlan ellentmondás, miként lehetséges a gondolat sterilitására és a benső kompromisszumok lehetőségének tagadására oly büszke liberálisok jelenlegi násza a megtestesült alkalmatlansággal és immoralitással. A megértésnek mindenesetre megvan a lehetősége, ha felismerjük, ezek az ellentmondások nem járulékosak egy szükségképpen konfúzus politikai közegben, hanem éppen hogy a lényegét reprezentálják; s egynéhány képviselőjének hangsúlyozott és tüntető komolysága valójában afféle modor, álarc, ami valami egészen mást takar.

Bergyajevre érdemes odafigyelni. Ő még lehetségesnek tartotta a liberalizmus ontológiai megalapozását, jóllehet kénytelen volt megállapítani, hogy a liberálisoknak vajmi kevés közük van mind az ontológiához, mind a metafizikához. Ha ez szándékában állt volna, illetve lehetséges volna, a liberalizmusnak meg kellett volna találnia ezen ontológiai alapot, s hogy ez nem így történt, csak megerősíti Bergyajev kritikáját. Az emberi jogok deklarációját elválasztották Isten jogainak deklarációjától, noha „a teonómia fölötté áll az autonómiának”. De a liberalizmus elfeledkezett „arról is, hogy az emberi jogok deklarációja össze kell köttessék az ember kötelességeinek deklarációjával”. „Az ember kötelességei előbbre valók a jogainál, ezek alapozzák meg az emberi jogokat is. A jog a kötelesség folyománya. [...] Az ember jogai és kötelességei pedig istenarcúságából következnek.”

Úgy tűnhet, mintha a szabadság és az egyenlőség összetartozó fogalmak lennének, ám mivel a szabadság az élet minőségi oldalával áll kapcsolatban, az egyenlőség pedig minden minőségi különbség ellen irányul, közöttük „föloldhatatlan antagonizmus” van: „az egyenlőség felfalja a szabadságot”.

Tradíció – eltekintve most attól, hogy bizonyos rejtettségben esetleg jelen van – a szó szigorú értelmében Nyugaton és Magyarországon nem létezik, léteznek viszont olyan fragmentumai, illetve eddig totálisan még nem ellenőrzött vagy nem legyűrt, ezért potenciális veszélyforrást jelentő területek, amelyek útját állják a szorgalmazott „felszabadító projektnek”. Jellemző, hogy a liberalizmus számára falu nem létezik, azaz hatalmi pozícióban a teljes mellőzés vezet a kívánatos célhoz. Érdemes viszont az oktatást szemügyre venni, már csak azért is, mert az elmúlt tizenhét évből tíz esztendőn át „élvezte” a liberális „gondoskodást”, de tekintetbe véve a jelenlegi vezetés irányultságát, most is abban van, úgyszólván az „eszme diadala”, a liberális ámokfutás következménye eléggé kézzelfogható.

Először egy liberális érdekű tantervet vertek keresztül, ezzel párhuzamosan egy nagyszabású, a tanárokat lejárató, arcpirító kampányba fogtak tisztán populista retorikával. Ugyancsak ebben az időszakban döntötték el a liberálisok, hogy ettől kezdve az oktatás szolgáltatás lesz, és senki nem tiltakozott, nem kérte ki magá-

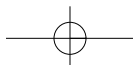

[*Kérdez az idő*]

nak, hogy az iskolát egy kalap alá vegyék példának okáért egy bordélyházzal, ahol szintén szolgáltatást nyújtanak. Hogy mennyire nem a levegőbe beszélünk, bizonyítják a helyi újságok, amelyekben magukat kelletve hirdetik pedagógiai bájaikat az intézmények. S hogy teljes legyen a prostituált iskola képe, vegyük hozzá a futtató önkormányzatokat; bár ebben a futtató szerepben van némi pozitívum, mert ezek az önkormányzatok legalább valamelyest törődnek iskolájukkal. E metaforikusan megfogalmazott tényállásnál súlyosabban esik a latba, hogy amennyiben szolgáltatásról van szó, ez a gondolkodást a pragmatizmus színvonalára züllesztí, illetve kizárja az iskoláról való gondolkodás magasabb rendű módozatait, egyáltalán a magasabb rendű szempontokat. Ezzel együtt jár természetesen a tanítói hivatásnak a legalább hatezer éve kialakult hivatásrendekből történő száműzetése. De a liberalizmus számára nemhogy hatezer év nem létezik, a múltat a maga egészében ignorálja, s ha ebben a kíméletlenségben nem néz senkire és semmire, mi, akik számára „a múlt nem azért van, és nem azért igyekezett elmúlni, hogy megtagadjuk, hanem hogy integráljuk”, mi sem lehetünk kíméletesek: „Aki megszakítja a múlthoz kapcsolódó folyamatosságot, aki új kezdetet akar, az az orángutánt utánozza, annak szintjére akar lesüllyedni” (Ortega).

Különbéle jogokra hivatkozva sikerült olyan helyzetet teremteni, hogy ma már nincs kötelesség, nem kell teljesíteni, a számonkérés alól ki lehet bújni. A teljes és szélsőséges individualizálás azt eredményezte, hogy az iskolákban gyakorlatilag bármit büntetlenül meg lehet tenni; a tanulni vágyó gyerekek el kell tűrnie a rendbontást, el kell fogadnia, tolerálnia kell a deviáció gomba módra szaporodó formáit és eseteit. A tanár állítólagos diktatúráját a differenciálatlan gyermeki akarat diktatúrája váltotta fel. A jobb érzésű gyerek megpróbál észrevétlen maradni, hogy ne váljon az iskolákban terjedő banditizmus áldozatává. A rendszer úgy működik, hogy képtelenség ez ellen a tanárnak fellépnie, ő ugyanúgy céltáblájává válhat – és egyre gyakrabban válik is –, mint a gyerekek; nem beszélve arról a nagy gonddal kialakított helyzetről, hogy valami fordított logika eredményeképpen a jogtalanság nálunk jogot alapít, azaz a törvényszegőnek a törvényszegés pillanatában plusz jogai keletkeznek, és e többletjog – konkrét esetek tanulságai mutatják – mindig erősebb, mint a törvényszegéssel szembeni fellépés, a védelem és az önvédelem joga. Valójában erről szól jó néhány közelmúltbeli „iskolabotrány”, és nem arról, amit liberális médiatálalásban ez egész ország hallgatni volt kénytelen. Hogy e fordított helyzet kárvallottjai miként szenvednek hátrányt, senkit nem érdekel miniszteriális és pártmagasságokban, az ő joguk, egyáltalán a létük semmis; s ha egy-egy ilyen konfliktus zaja elér e magasságokba, interaktív táblával és pedagógus-továbbképzéssel vélik megoldhatónak. Ezért van az, hogy aki napról napra lát és megfigyel gyerekeket, a köztük kialakult hatalmi viszonyokat, e hatalmi viszonyok alapján a többségre oktrojált „értékrendet”, nem érti, miről van szó, amikor a miniszter hátrányos helyzetről beszél, és amikor integrációt mond, valójában kik integrálnak kiket.

A kívánt célt az irányítás pénzügyi eszközökkel éri el, és senki nem kérdezi meg, kik, mikor és milyen alapon döntötték el, hogy az oktatást a pénz e terüle-

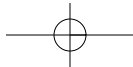

ten illegitim hatalmának vetik alá. Ilyen pénzügyi nyomással erőltették az iskolákra az integrációt. Ez voltaképpen a liberalizmus egyik vesszőparipájának pedagógiai alkalmazása; azon elvről van szó, hogy mindent mindennel össze kell vegyíteni, nem összetartozó dolgokat egymásra kell erőltetni, s ha a valóság ezt a törekvést nem hajlandó akceptálni, szegregációt kiáltani (a liberálisok korunk neológusai is egyben, akik átírják a szótárakat, minősítik a szavakat, tiltásokat rendelnek el) és a valóság megrendszabályozására szankciókat bevezetni. Ezzel nem szellemeskedni kívánunk – a helyzet ennél tragikusabb –, hanem azt a képmutatást leleplezni, amely mindenki mástól türelmet követel, miközben maga a legcsekélyebb türelemre sem képes és hajlandó.

Visszatérve az integrációhoz, a liberálisok nem annyira ostobák, hogy ne tudnák nagyon pontosan: a kiegyenlítődség soha sehol nem valósult meg úgy, hogy ami több volt magában, az ne vált volna kevesebbé a „vegyítés” után. A liberális oktatásirányítást egyébiránt szemmel láthatóan kizárólag a „hátrányos helyzetűek” érdeklik (amennyiben a fenti összefüggésben eszközként használja őket, megint csak súlyos ellentmondásba keveredve önnön „humanista” eszményeivel), ám miközben minden rájuk van szabva, s a többi magára van hagyva, az előbbieket egyáltalán nem látszanak élni ennek a megkülönböztetett figyelemnek a gyümölcsével; az integráció pedig a fentiek tükrében halad tovább a maga – törvényszerűen fordított – útján.

Általában elmondható, hogy a liberális oktatásirányítást az oktatás mint egész csak annyiban érdekli, amennyiben az tartalmilag még tovább üríthető és sekélyesíthető, s az oktatásban résztvevők többségét, azaz a normális működtetést egyszerűen szabotálja. (A „kompetenciamánia” és a kompetenciamérések se tévesszenek meg senkit: korántsem valamiféle standardizált minőség, hanem a szankciók lehetőségének, az öngazolásnak, a további iskolabezárásoknak a célját szolgálja. Egyáltalán, az a döbbenetes, hogy a liberalizmus képtelen bármihez úgy hozzányúlni, hogy ne rombolás, pusztulás és felforgatás maradjon utána. A minőségről pedig még annyit érdemes elmondani, hogy e mániákusságban sikerült fából vaskarikát csinálni, amennyiben szinte minden téren mennyiséggel próbálnak minőséget „mérni”.) Kizárólag partikuláris területeket preferál, ezekbe számolatlanul önti a pénzt; a továbbiakban két ilyen területet említünk.

A liberalizmus általában mindenütt a bizonytalanság fenntartásában, az állandó változtatásban érdekelt, ez így van az oktatásügyben is. Erre azért van szükség, mert nagyon pontosan tudja, hogy ha az embereket békén hagyják, egy idő után természetes módon képesek a normalitást helyreállítani. Nagyon is célratörő tehát, még ha kétség kívül van benne bizonyos öncélúság is (amit a hatalom perverz szórakozásaként élnek meg a tanárok, akiket inkább lehet ma közrabszolgáknak nevezni, s ez a sors fintorának is tekinthető, ha igaz, hogy nagy számban szavaztak a liberálisokra): hallatlan energiákat pocsékol, ezért azokat nem lehet a tényleges megújulásra vagy amire jelen pillanatban égetően szükség volna, regenerálódásra fordítani; mind a lehetséges következmények felmérése, mind a változások követése a lehetetlenséggel határos, ám mindez nem is fontos, mert a legfőbb cél, a káosz így is, helyesebben ezáltal teljesül.

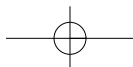

[*Kérdez az idő*]

Másfelől pedig a szüntelen változtatások, amelyet elképesztő visszaéléssel „reformnak” neveznek, üzletágakat tartanak életben, a „reform” értük történik, napról világosabban bizonyítva, hogy a gazdaság illegitim primátusának legfőbb és leghűségesebb ügynökei a liberálisok. Az elsődleges haszonélvezők a tankönyvpiac, az informatikai üzletágak, a továbbképzésipar. A komplex hatás mindenütt tetten érhető, így például a továbbképzés a fenti célon túl kiválóan illeszkedik a lejárató-kampányba (hogy tudniillik a tanár nem ért ahhoz, amire a diplomáját kapta), a liberális tudatformálás stratégiájába. Talán még a résztvevők közül is kevesen tudják, hogy a továbbképzéseken – ha nem a halálosan unalmas, szájalmasan színvonalatlan és haszontalan órákat tekintjük – szinte kizárólag liberális pedagógiai elvek propagandája zajlik. Kevesen, mert akik a kádári időkben szereztek tanári diplomájukat, nemcsak a munkásmozgalom történetét voltak kénytelenek tanulni, hanem pszichológiát és pedagógiát is, amely utóbbi diszciplínákat már akkor liberális hangszerelésben tálaltak; azaz a kommunista vezetés nem látott veszélyt a liberális pedagógiai elvekben, s ez abban a meggyőződésünkben erősít meg, hogy kommunizmust és liberalizmust ellentétpárként feltüntetni ugyancsak egyike a jelenkori szuggesztióknak.

Ma ott tartunk, hogy a modern és a liberális pedagógiában ekvivalens fogalmak. Ötlet-e vagy nagyon is átgondolt tervezet az ötödik-hatodik osztályosok nem szakrendszerű oktatása, ki-ki eldöntheti. Túl azon, hogy úgy képtelenség, ahogy van, nyilvánvaló a szándék: kevesebb tanárra van szükség, hatodik osztállyal bezárólag lefejezhető az iskolák, a százhusz órás továbbképzéssel (a nem szakrendszerű oktatásban résztvevők számára kötelező) biztosítva van a továbbképzési vállalkozások befektetésükhöz képest extra profitja, és még az oktatás is olcsóbb lesz. A modern (liberális) pedagógiai módszerek összessége pedig nem más, mint főhajítás és legitimáció: az elbutulás mértéke szabja meg a követelményeket, ami lent van, az diktálja annak, ami fent van, a kisebb legyen egyenlő a nagyobbval, a felelősségnek és a kötelességnek ne lehessenek – miként a jognak vannak – kikényszerítő eszközei; egyszóval minden fensőbbiséget és tényszerűséget nélkülöző, standardizált káosz (sic!).

Ezen a ponton ismételtelen rá kell mutatnunk a liberális nézetek széles körű elterjedtségére. A „megengedés” mint kívánatos attitűd, azután a felelősség nélküliség, azaz az okoknak, a hibáknak mindig másban, a másokban vagy a körülményekben való keresése, ebből következőleg az egyén felmentése önmaga alól először a pszichológia tudományában jelent meg. Innen szüremkedett át a pedagógiába, a jogba, végül a – mondanunk sem kell, hogy teljességgel profán és esetleges – morálba. Hogy visszautaljunk egy iménti megállapításunkra, még emlékszünk a neves pszichológus kádári időkben vetített televíziós sorozatára a gyermeknevelés mikéntjéről. Semmi csodálni való nincs tehát abban, hogy amikor egy gyerek megkéseli a társát, először is nem az áldozat az áldozat, hanem a késelő, azután pedig hallatlan médiatámogatással elindul az a furcsa „kommunikáció”, amely nem a tettről szól, hanem arról, hogy miért nem tehet róla, és miért nem felelős a gyerek. Mivel a körülményekre mutató liberalizmus nem képes a körül-

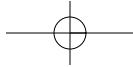
ményeket megváltoztatni, a liberális pedagógia, jog, a liberális állam rászabadítja az emberekre, a társadalomra azt, amitől meg kellene védenie.

Kissé eltértünk kijelölt résztémánktól, ezért a továbbképzésipart érintő fejtegetésünk után rátérünk a másik, hasonlóan komplex hatást magában foglaló területre. Ez a számítástechnikának valós jelentőségét aránytalanul meghaladó mértékű favorizálása. (Ideje lenne ezen a területen is abbahagyni a mellébeszélést és a csúsztatásokat, és nem kellene elhinni, hogy a „digitális kultúra” spontán módon terjedt el. A séma itt is a következő: megváltoztatjuk a feltételeket, majd a megváltozott feltételekre hivatkozva alkalmazkodásra kényszerítjük a szereplőket.) A korábban említett virtualizálás a legérzékenyebb és legfogékonyabb korosztályt célozza meg, az ismeret helyébe az információt, a tartalom helyébe a kompetenciát, jelen esetben (szó szerint, meg lehet nézni a legújabb tantervmódosítást) a „digitális kompetenciát” ültetve, gondolkodásukat analógiásról digitális pályára állítva, valóságos (emberi) partner helyébe „interaktív” gépet csempészve. És hiába „szociális és állampolgári kompetencia” (lásd ugyanott!), ha a szülő interneten nézi meg gyermeke osztályzatait (ne essék tévedés, ismerős a forgatókönyv: ami ma még csak lehetőség, holnap kötelező lesz), feltétlenül indokolt a kérdés: vajon mindez meddig folytatható?

A számítógép a liberális oktatásirányítás univerzális és mindenható eszköze. Elfut a miniszter a vidéki iskolába, hogy elrendezze a botrányt, és – mint mondtuk – a dolgot megoldhatónak tartja pedagógusok továbbképzésével és néhány számítógéppel. Nem szívesen írunk le ilyen banális konkrétumokat, s ha megteszünk, csupán azért van, hogy a helyzet abszurditását érzékeltessük.

Nem térünk ki most arra, hogyan lopja a számítógép általában az ember, így a gyermek idejét, s mivel ez az idő életidő, az életét. Csupán arra térünk ki, hogy ha az iskolában van számítógép, akkor kell hogy legyen otthon is; ha van számítógép, akkor azt legalább három-négy évente ki kell cserélni. Ha valaki ebbe a mókuserékbe beszáll, akkor egyrészt folyamatos zaklatásnak van kitéve (nem elég a memória, lassú a processzor, DVD-író is kellene, mit sem ér a számítógép hálózat nélkül: melyik ajánlatot fogadjam el hány ezer forintért, már megint kifogyott a festékpátron és így tovább; általában azt lehet mondani, több a bosszúság és a mellékes dolgokkal eltöltött idő, mint a tényleges haszon), másrészt irreálisan sok pénzt kénytelen költeni. De ez nyilvánvalóan így van megtervezve a globális informatikai üzletágak nagyobb dicsőségére.

Ha van számítógép, akkor vannak kódok és számok, ezzel pedig a kódok és a számok alkalmazásához érkezünk: az emberek számokkal való megjelölésének legelvetemültebb gyakorlatahoz, amellyel egykor csak a rabok esetében éltek. A korábban említett szélsőséges individualizálás és az arctalan kollektívumban való feloldás egy és ugyanazon folyamat látszólag ellentmondó, valójában egymást kiegészítő két aspektusa, amelyek közül a szóban forgó eset az utóbbihoz tartozik. Ma már nemcsak a rabokat jelölik meg számokkal, hanem – teljes összhangban a liberalizmus által oly nagyra tartott modernitás célkitűzéseivel, a kaszthatóság, a párialét általánossá tételével a minden idők legnagyobb szabadságának transzparensse alatt – a társadalom minden tagját, nem kímélve a gyerekeket sem

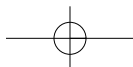
[*Kérdez az idő*]

(például tanulóazonosító vagy legújabbán a „mérési azonosító”). Az ember neve önmagával való azonosságának szimbóluma, ennek mellőzése és számmal történő felváltása az önmagával azonos személyiségnek mint eszménynek az elvetésével azonos. A komplexitás itt is tetten érhető, mert a számok az emberek folyamatos szemmel tartásának célját is szolgálják egy olyan állam részéről, amelyről pedig a liberalizmus azt mondja, hogy vonuljon vissza; ugyanakkor innen is eljutunk az informatika területéhez, ahol e számok jó szolgálatot tesznek a különféle adatbázisok összekapcsolásában, az emberekről szerezhető információk összegyűjtésében, és ha már össze vannak gyűjtve, nyilvánvalóan a felhasználásukban.

Visszatérve a számokkal való megjelölésre, egy ember esetében többszörösen és jórészt generált számokkal történik, ez pedig azt a meggyőződésünket erősíti, hogy itt a fekete mágia ember elleni, életellenes alkalmazásáról van szó. Ha ezen egynéhány liberális harsányan hahotázik, csöppet sem lepődünk meg, elhisszük nekik, hogy mit sem tudnak a dolog ezen aspektusáról, és meghagyjuk e tudatlanságukban; azt azonban nem hisszük el, hogy a számok ilyenén hatalmáról azoknak sincs tudomása, akiknek ők csupán előretolt és részükről is tudatlanságban hagyott, tehát nagyrészt felültetett ügynökei. Az árnyaltabb képhez hozzátartozik, hogy ebben az esetben sem csupán a liberalizmus számlájára írható mindez, az azonban jól látszik, hogy a számokkal és a kódokkal történő manipuláció kiváltképpen kedvelt eszköze.

Nem beszéltünk az iskolákra zúdított adminisztrációs terhekről, amelyek a normális működés lehetőségét ugyancsak kétségessé teszik. A több ezer oldalra menő, több tucat iskolai dokumentum évente több alkalommal történő kötelező módosításáról, az ilyen-olyan programok „lepapírozásáról”, agyament pályázati rendszeréről, folyamatos és egymást átfedő adatszolgáltatásokról, jelentési kötelezettségekről stb. van szó. Az ember például nem érti meg, hogy ami jár, azért miért kell pályáznia, illetve honnan tudja a miniszter, milyen alapon tudja jobban, hogy itt vagy ott mire van szükség. Nem érti továbbá, miért kell a végtelenségig bonyolítani a pályázatokat; azaz érti, mert ismeri már ezt a félig öncélú, féli zsebre menő játékot, hogy tudniillik épeszű ember ne tudja megírni a pályázatot, ezért pályázatíró céget kelljen igénybe vennie. Az évente gyártott papír mennyisége hamarosan mázsákban lesz mérhető, s ha valaki azt mondja, hogy ezért jók a számítástechnikai alkalmazások, anélkül, hogy újabb fejezetet nyitnánk a fáfolatnak, csupán annyit jegyzünk meg, hogy a közrabszolgáknak már így is elégük van az ócska szoftverekből, hibás vagy éppenséggel időről időre (általában mire az érintettek megtanulják) megváltoztatott, ezzel elrontott és egyébként is kaotikus portálokból. Papír pedig nem fogy kevesebb, a munka is több, és az egész nyilvánvalóan megint csak az informatikai üzletágak érdekét szolgálja.

Tegyük még hozzá, hogy mindez szankcionált bürokrácia, tehát mindennek pontosan és időben kell eleget tenni, miközben a minisztériumra, a hivatalok, a pályázatkezelők és egyéb, az iskolákat függő helyzetben tartó szervezetek némelyikére elképesztő hanyagság, pontatlanság, a határidőkkel való nagyvonalú bánásmód jellemző. Máskor olyan rigorozitás, hogy az minden képzeletet fölülmúl;

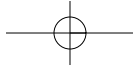

akár nevetségesnek is mondhatnánk, ha nem az osztódással szaporodó, az iskolák vérét szívó hivatalok és hatóságok szándékos és elvetemült packázásaként élnék meg az érintettek, akiket e bürokratikus káoszba kényszerítettek, úgy, hogy sem számviteli, sem jogi végzettségük nincs, és normális körülmények között nem is kell, hogy legyen, sem pedig arra nincsenek kiképezve, hogy kitalálják, e hivatalok és hatóságok mit akarnak kérdezni, amikor kérdeznek valamit. Mert mára a törvények, a hivatalok és a hatóságok nyelve sajátos pszeudonyelvvé vált, amelynek – úgy látszik – lennie kell, mert ez is része az általános felforgatásnak és káosznak.

Visszatekintve arra a dúlásra, arra a romhalmazra, amit a „*mindig a más kontójára, és sosem a magáéra*” (Bergyajev) élő liberalizmus profetikus missziója eddig maga mögött hagyott, a falvaktól elvett iskolákra, az identitásukat veszített, földönfutóvá tett, ingázó gyerekekre, a szabadság szülte káoszra, a kötelező színvonaltalanságra és az exponenciális ütemben zajló elbutulásra, a meggyalázott hivatásra és a félbetört egzisztenciák sokaságára, képet kaphatunk arról, mit jelent a liberalizmus hatalmi pozícióban. (Arra a kérdésre máig nem kaptunk választ, hogyan is fest a demokrácia alapját képező többségi elv annak tükrében, hogy egy a parlamenti küszöbön épphogy átbukott párt akarata érvényesülhetett az oktatásban, és érvényesül – várhatóan hasonló „eredménnyel” – az egészségügyben. Ez újfent megmutatja, a szabályokat csak a másiknak szánták, akiknek viszont tényleg nincs más lehetőségük, mint betartani e szabályokat.) A miniszter átszellemülten vagy éppen cinikusan szónokol olyasmiről, ami egyetlen ponton sem érintkezik a valósággal, a vidéki iskolák pedig fuldokolnak, és kétségbeesetten kapaszkodnak reformprogramoknak nevezett újabb és újabb központi ötletekbe plusz normatívák reményében. És nem tudják, hogy minden hiába, a dolog el van döntve: a falu „finanszírozhatatlan”, a falusi iskolák sorsa meg van pecsételve.

Mindazonáltal ismét rá kell mutatnunk, a liberalizmus nincs bezárva a magát így nevező pártba, sokkal nagyobb mértékben van jelen a nemzeti, konzervatív körökben, mint akár ők maguk is gondolnák, mi több, egyesek nemzeti elkötelezettségük hangoztatása mellett egykor volt, jó liberalizmusról is tudni vélnek, nagy mértékben növelve az ezen az oldalon tapasztalható eklekticizmust, és gátolva a cselekvési potenciált. Bár ennek tisztázása ugyancsak sürgető volna, jelen vizsgálódásunknak nem képezi tárgyát. Túl azon, hogy a konzervatívok oldalán is beletörődöttség látszik oktatásügyben, nem lehet mellette szó nélkül elmenni, hogy az iskolafelszámolásban bizony gyakran élen járnak a magukat konzervatív, nemzeti elkötelezettségűnek valló polgármesterek, akiknek nyilvánvalóan fogalmuk sincs arról, mit jelent a konzervatív és a nemzeti jelző; túllicítálják a legvadabb liberális elképzeléseket, miközben ujjal mutogatnak a kormányra.

Egyetlen példát emeltünk ki, s bár a sor folytatható volna, ez mindig a vég nélkülség, valamint a lényeg szem elől tévesztésének veszélyét rejti, ezért most ez utóbbira összpontosítva a következőket kell megállapítani. Annak a folyamatnak, amelyet itt vizsgálunk, a demokrácia és a liberalizmus két egymással párhuzamosan futó aspektusát képezi. Valójában – bár párhuzamosan jelen vannak – egymást követő stádiumokról beszélhetünk, ahol a demokráciának

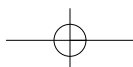

[*Kérdez az idő*]

a mennyiségi szempontok autoritása felel meg, a guenoni szolidifikáció, míg a liberalizmusnak a feloldódás, a disszolúció. Emberi szándékokon túlmutató, átfogó, mondhatni, kozmikus folyamatról van szó, azonban gondoljunk bármit a végkifejletről, a válság kiterjesztésének irányába eső aktív részvétel semmiképpen sem dicséretes, és még kevésbé dicséretes az a cinizmus, amely szerint minél inkább siettetjük e folyamatok kiteljesedését, annál előbb következhet el a megújulás. Mégpedig azért, mert nem fog előbb bekövetkezni, mint hogy elérkezne az ideje, s erre semmilyen befolyással senki nem lehet, másrészt az sem mindegy, hogy amennyiben ebből a világból egyáltalán valami megmarad, milyen bázison fog ez a megújulás bekövetkezni. Úgyhogy ma, ha lehet, még inkább megfontolandók az Evangélium szavai: „Jaj a világnak a botránkozások miatt. Mert szükség, hogy legyenek botránkozások; de jaj az embernek, a ki által a botránkozás léssen” (Máté, 18. rész, 7. vers).

Nem szándékunk, hogy mindenért a liberalizmust tegyünk felelőssé. A modern kori alászállást olyan erők generálják, amelyek létezéséről a liberálisok (és sokan mások) mit sem tudnak, illetve nyilván cáfolják ezek létezését. Mindössze azt állítjuk, hogy e felforgató és involutív folyamatban valóban jellemzi a liberalizmust valamiféle „elit”-szerűség, az elit paródiájának értelmében (ahogy paródiája az általa kínált szabadság és egyetemesség a tényleges szabadságnak és tényleges egyetemességnek). Ennek a folyamatnak az a jellemzője, hogy nem tűr semmiféle autoritást és előbbséget, semmi „ontologikus alapokon nyugvó történelmi integritást” (Bergyajev), ezért áll útjában a család, amelyet belülről a gyermeki jogok, kívülről melegházasság, az élettársi kapcsolat jogegyenlőségének ürügyén támad, a nemzet és végső soron Isten. A legaggasztóbb benne a parttalan-ság, s tekintetbe véve az újabb és újabb bekebelezett területeket, joggal tehetjük fel a kérdést, vajon mikor kerül a parlament napirendjére a börtönök vagy éppen a kórházi fertőző osztályok „szegregációs gyakorlatának” megszüntetése. Ha azt kérdezik, miért gondoljuk, hogy a liberalizmus szánt szándékkal tönkre akarja tenni az országot, azt válaszolhatjuk, hogy nem gondoljuk feltétlenül; a liberálisok zöme egyszerűen balek, aki bedőlt a divatos elméleteknek, kényelmesen úszik azzal az árral, amit a fenti folyamat jelent, miközben nagyon autonómnak képzelet magát, és nekihevíült ágálásában nem más, mint – hiába, megint csak ide jutunk – a hős paródiája.

Fölmerülhet a kérdés, minek köszönheti a liberalizmus teljességgel indokolatlan és első ránézésre érthetetlen sikerét. Az a folyamat, amelynek csupán külső és ezért akár jelentéktelennek is mondható megjelenése a liberalizmus, bele van kódolva az időbe. Miként az a tömegesedés, a társadalmakat belülről és alulról előntő *vízözön*, s az ezzel párhuzamosan jelentkező intellektuális alámerülés is, amelyről sokan és kimerítőleg kifejtették véleményüket, akik közül, ha másoké kevésbé, Hamvas Béla neve e vonatkozásban nyilván ismerős. A liberalizmus „rendszerére” nem az egyszerű, hanem a primitív jelző illik, ugyanaz, mint a tömegre. És bár a liberalizmus – mint Ortega mondja – „néhány kisiklott értelmiségi”-től veszi kezdetét, ma sokkal szélesebb körben terjedtek el téveszméi,

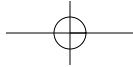
mint gondolnánk. Várakozásunkkal ellentétben a primitív ember meglepő pontossággal visszhangozza e téveszmét, mert szélsőségesen individuális késztetéseinek igazolását látja bennük, másfelől megértésükhöz a legcsekélyebb intellektuális erőfeszítésre sincs szükség.

Másként fogalmazva a liberalizmus az eltömegesedett, züllött egzisztencia tradícióval, a tradicionális alapozottságú entitásokkal, az intellektualitással, a valódi egzisztenciával szemben táplált elszánt és olthatatlan gyűlöletének társadalmi-politikai imaginációja.

Ezzel a liberalizmust a magunk számára, jelentkezzen bármilyen formában, liberálisokban vagy konzervatívokban, nemzetfeletti vagy nemzeti hangszerelésben, megértettnek és leleplezettnek tekintjük.

Mindaz, amiről szó van, egyszerre egyetemes és magyar jelenség. Számunkra semmiféle vigaszt nem jelent, hogy máshol is így van, ugyanakkor azt is látni kell, hogy a magyarság megkülönböztetett céltáblája az e folyamatokban megtestesülő felforgatásnak. Nem foglalkozunk azzal, hogy ki hogyan és milyen sugallatra hallotta meg az „idők szavát”, kinek hogyan sikerült oly problémátlanul marxista fundamentalistából liberális fundamentalistává átvedlenie (ami korántsem morális kérdés, mint sokan gondolják, hanem – lényegében erre kívántunk rámutatni – ezek principiális egyezőségének kérdése), megelégszünk annak megállapításával, hogy a rendszerváltoztatás el lett döntve, s ebben a döntésben igen jellemző és árulkodó módon elsikkadt a jogfolytonosság helyreállítása. Azért árulkodó, mert tudjuk, hogy a rendszerváltoztatás körül tüsténkedő értelmiségiek között számosan voltak történészek, akiknek a dologról feltétlenül kellett hogy ismereteik legyenek; arról, hogy minden törvénytelen állapot felszámolása a magyar történelemben a jogfolytonosság helyreállításával történt. Amiről pedig árulkodik, az az, hogy – mint többen és nem alap nélkül emlegetik – elmaradt a rendszerváltozás, azaz a nemzet az egyik törvénytelen állapotból egy másik törvénytelen állapotba került. Sokan elképednének, ha csak vázlatosan felsorolnánk, mit nem lehetett volna és nem lehetne megtenni a nemzettel, ha ez a helyreállítás megvalósul. A kérdés csupán az, s a választ előbb vagy utóbb minden biztonnyal megkapjuk, vajon ha a jogfolytonosság ténylegesen napirendre került volna, az események mely terv szerint haladtak volna tovább: banki vagy balkáni forgatókönyv szerint?

Azért talán nem lesz haszon nélkül néhány ilyen jelenséget a teljesség igénye nélkül megemlíteni. Nem lehetne például bizonyos erőforrásokat idegen kézre játszani (földet, ivóvizet, stratégiai ágazatokat), az ország védelmi rendszerét felszámolni, oktatást, egészségügyet megbénítani. Nem lehetne az országot elzálogosítani, lakosait minimálbér-rabszolgává züllesztetni, elszegényedést, nyomort generálni. Nem lehetne ügynököket, pojacákat, bizonyítottan alkalmatlanokat és közönséges gazembereket a legmagasabb polcra ültetni, akiket csak azért emelnek oda és tartanak, hogy zsarolhatók legyenek, le lehessen őket időnként leplezni, és botrányaikkal a népet szóval lehessen tartani, figyelmét saját nyomoráról elterelendő. Aligha van a magyar történelemnek még egy pillanata, s ha van,

[*Kérdez az idő*]

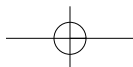
a legsötétebbek közé tartozik, amikor a mostanihoz hasonló színvonaltalanság, bugriskomédia, szégyenletesség jellemezte volna az ország vezetését, amely az elhülyülést programként, mi több, „reformként” kínálja a nemzet számára. Nem lehetne továbbá a nemzetet önmagával meghasonítani, ellene permanens hadviselést folytatni anélkül, hogy ezzel a nemzet tisztában volna. Lehetne viszont mosolyogni az izraeli politikus programján Magyarország felvásárlásáról, amit „békés” eszközökkel folytatott gyarmatosításnak nevez, és a nagykövet társadalmi tervezetén, amelyben a kitűnő üzleti-kereskedelmi képességű zsidók vezetése alatt a magyarok kibontakoztathatják „munkaszeretüket”. Jelen körülmények között azonban mosolyogni van a legkevésbé okunk ezen a „vezetőink” által mindmáig szó nélkül hagyott „ajánlaton”.

Javítgatások itt nem segítenek, s mindaddig, amíg a jogfolytonosság helyre nem áll, változás nem remélhető. A helyreállítás – bár elkerülhetetlen – jelen viszonyok közepette csaknem lehetetlenségbe ütközik, s annál lehetetlenebb lesz, minél hosszabb ideig marad fenn a törvénytelen állapot. Mindazonáltal nem zárhatjuk ki ennek bekövetkeztét, ám addig is lenne bőven tennivaló.

Abba kellene például hagyni a társadalom szűnni nem akaró zaklatását, figyelmen kívül hagyni a hajuknál fogva előrangatott, sorskérdésekké hevített, partikuláris témákkal való lekötését, provokálását „pirézekkel”, „hétköznapi fasizmussal” és egyebekkel, a nemzet folytonos becsmérést és rágalmazását. Mára sikerült az államból közönséges útonállót csinálni, amely minden lépésnél megsarcol minden arra járó; de ha nem sajnáljuk a jelzőket, mondhatunk kukkoló államot is, hiszen a szemmel tartás hatékonyságában a történelem legbestiálisabb államaival osztozik. Hagymázás vízióktól hajtva, a feltételek szüntelen változtatásával, egy perc nyugalmat sem hagyva rugdossa az embereket, és kényszeríti őket olyan életviteli, gondolkodásbeli változásokra, amelyek elvárhatatlanok, és immár mélyen sértik állandóságához való jogukat, emberi méltóságukról nem is beszélve. A ma hatalmon levők a „visszavonuló” államot mintegy kisajátítva arra használja, hogy az embereket elviselhetetlen nyomás alatt tartsák.

Nem kellene továbbá naponta „történelmet csinálni”, folyamatosan reformokban tobzódni, illetéktelenül beleavatkozni emberek, közösségek, szakmák, végső soron a nemzet életébe. Hihetetlen, mégis így van, másképp fogalmazva nemcsak törvénytelen, hanem tarthatatlan is, hogy egy országvezetés, amely minden lehetséges közösséget és csoportot megsértett, a pusztításban legalább ötven év munkáját vitte végbe, még mindig ott van, ahol van (szándékosan nem azt mondtuk, hogy a helyén); a szégyennek – ami azt jelentené, hogy van még lelkiismerete – a legcsekélyebb nyomát sem mutatva, rendületlenül mehessen tovább egy bomlott elmével kigondolt úton, ami már senkinek sem kell.

Törvénytelen és tarthatatlan, hogy – miként egykor volt – ma nincs jog az ellenállásra, s az ország vezetését felelősség nélküli, depravált figurákra, gyakorlatilag minden kvalifikáció nélkül bárkire, elvileg pedig minden jöttmentre rá lehet bízni. Ami törvénytelen és tarthatatlan, az ma már túrhetetlen, ezért mindenképpen változtatásért kiált, mert mégsem járható út, hogy egy ország menjen

[*Kérdez az idő*]

világgá, ha országos akarnokaitól és ámokfutásuk következményeitől szabadulni akar, és a helyzetet ép elmével már nem tudja elviselni.

Az elmúlt közel két évtizedben a magyar nemzetet nem sikerült – mint mondtuk, nem is volt rá határozott politikai akarat – visszacsatolni saját szerves fejlődéstörténetébe, csupán szenvedéstörténetében sikerült újabb távlatokat nyitni. Akárhogyan, ha legalább békén hagynák, még így, ilyen többszörösen lerabolt és „vezetőitől” porig alázott állapotában is tíz-húsz év elegendő lenne a nemzetnek a regenerálódásra legalább olyan mértékig, amennyi a tisztánlátáshoz, saját értékeinek és egyetemes hivatásának felismeréséhez, önmaga újrászerveződéséhez elegendő; és ami kellő alapját képezheti a helyreállítás, vagy ami ugyanaz, a visszacsatolás nem könnyű munkájának.

